

zich al spoedig op even eenzijdige paden. Het duurde niet lang, of ze bekreunden zich om wat Land en Volk wedervoer, ganschelijk niet meer. Maatschappelijk kozen ze elk hun eigen beroep, en verzuimden allerminst zich hierop met volle borst en krachtsinspanning toeteleggen. Maar de eigenlijk magnetische kracht ging op hen toch uit van het geestelijk mysticisme. Nog in deze wereld vertoevend, leefden ze saam door een mystiek gespannen verbeelding steeds meer in een visionaire wezenheid in, zoo abstract en zoo eenzijdig, dat ze, om niets anders dan om hun eigen ziel zich bekreunend, zelfs het lokken naar Jezus van hun eigen kroost verwaarloosden. Wat de nood, die uit Spanje op ons indrong, een korte eeuw zoo warm en innig had saamgebonden, geraakte, toen de zon van voorspoed en volkswelvaart ons beschijnen ging, uit zijn natuurlijk verband los. Hier werd de Fortuin, daar de Mammon te hulp geroepen, en naast deze beiden in dezen stillen kring wel God Drieëenig, maar dan als een psychologische gevoels-God aangebeden. En zoo ging ten slotte in geestelijke machteloosheid te loor, wat voor nog zoo korte jaren onder de banier van het Calvinisme als hoogstaand bedoelen, en als rijk in veerkracht, saam Kerk, Land en Volk in één heilige groep omvattend, op onze erve gebloeid en Europa verbaasd had. In de weer dor geworden aarde schoot geen kiem van krachtig leven meer uit. En wat nog uit den Wortel in Christus mocht opbloeien, liet zijwaarts of althans buiten het volksleven om, zijn edeler geuren uitstralen.

Zoo verrijkten we ons van alle kant in beurs en geldkist, maar verbleekt was ons de nationale tint op 't volksgelaat. 't Werd al Kees of Patriot. Tevreden was niemand meer. 't Snakte al naar ommekeer. En toen dan eindelijk toch uit Parijs het geroep om *Volksbevrijding* ons door de wolken kwam toeschallen, wendde zich schier geheel Nederland van het Kruis van Golgotha naar den Vrijheidsboom af. Het bleef, zoo ge wilt, naar Genève gluren, maar zóó, dat het den eenigen Calvijn uitruilde voor Jean Jacques Rousseau.

Zoo bleef het, en zoo werd het zelfs in immer droever zin op onze erve steeds meer „de *dorre aarde*” en (de verkorenen die zalig werden, nu buiten gesloten) sproot uit den Wortel in Christus schier geen kiem meer uit, die Land en Volk doordringen en tot nieuw opleven bezielen kon. Ja, meer nog, het werd hier erger dan waar ook.